

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 2023-39
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора юридичних наук, доцента

Кобруссої Євгенії Анатоліївни

на дисертацію Керопян Анни Арменівни за темою:

**«Кримінальна відповідальність за незаконне перешкоджання організації або
проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження. Формування правової держави в контексті євроінтеграції обумовлює створення ефективного механізму реалізації конституційних прав і свобод. Право громадян на свободу мирних зібрань є важливим елементом демократичного суспільства, однією з основних конституційних гарантій їх самовираження, висловлення своїх думок, можливістю відстоювати свої соціальні, економічні та політичні права. Посилення громадської свідомості та відповідальності за долю держави спричиняє прагнення людей брати участь у вирішенні політичних проблем, які торкаються загальнодержавних інтересів.

На забезпечення свободи мирних зібрань в Україні діють Загальна декларація прав людини (ст. 20), яка гарантує право на свободу мирних зібрань і асоціацій, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (ст. 21), який визнає право на мирні зібрання, та Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (ст. 11), що встановлює право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для

захисту своїх інтересів. А відповідно до ст. 39 Конституції України: «Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей».

Водночас необхідно зауважити, що попри підвищення рівня активності громадян, що є виявом становлення демократії в нашій країні, вітчизняне законодавство лише частково регламентує порядок реалізації права на мирні зібрання і базується на застарілій нормативній базі, адже наразі відсутній закон, який би належним чином встановлював механізм забезпечення цього права та реалізації відповідальності за його порушення. Це призводить до здійснення посягань з боку органів державної влади та їх працівників на права і свободи, честь і гідність людей під час організації або проведення мирних зібрань. Як слушно зазначає авторка, незважаючи на те, що існування кримінальної відповідальності за вчинення незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій є гарантією захисту цього конституційного права, аналіз судової практики демонструє певну незахищеність населення в аспекті його реалізації. Більше того, у науці та практиці не сформовано єдиного підходу щодо вирішення проблемних питань, пов'язаних із кримінальною відповідальністю за вчинення діяння, передбаченого ст. 340 КК України.

З огляду на вищевикладене, а також зважаючи на відсутність комплексного самостійного дослідження із досліджуваної проблематики в науці кримінального права, необхідність вдосконалення кримінально-правової норми, а також розробки рекомендацій щодо її ефективного застосування, тема дисертаційного дослідження Керопян Анни Арменівни є актуальною та своєчасною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 22 листопада 2019 р.) й узгоджується з планом наукових досліджень кафедри кримінально-правової

політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Теоретичні проблеми ефективності кримінального законодавства України та практики його застосування» (номер державної реєстрації 0111U000959) (с. 7).

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Аналізоване дисертаційне дослідження у цілому відзначається високим науковим та методологічним рівнем вирішення поставлених завдань.

Передусім, це підтверджується використанням та критичним аналізом широкого кола науково-теоретичних, нормативних та емпіричних джерел. Під час розробки основних положень, висновків та рекомендацій, авторка спирається на досягнення національної та зарубіжної кримінально-правової доктрини, положення інших галузевих правових наук, коректно здійснюючи полеміку з науковцями та належно аргументуючи власну позицію. Усього було використано 238 джерел, які розміщені на 26 сторінках. Нормативно-правовою основою дисертації стали Конституція України, положення кримінального законодавства України, нормативні-правові акти інших галузей права, підзаконні нормативно-правові акти, рішення Конституційного Суду України, Європейського Суду з прав людини, постанови Пленуму Верховного Суду України. В якості емпіричної бази дослідження здобувачка використала дані з опублікованої судової практики та вироків, винесених за ст. 340 КК України, які внесені до Єдиного державного реєстру судових рішень, та статистичні дані Офісу Генерального прокурора України (с. 9-10).

Обґрунтованість дослідження визначається також застосуванням раціональної сукупності загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, а саме: діалектичного, історико-правового, порівняльно-правового (компаративного), формально-логічного (догматичного), системно-структурного та статистичного методів (с. 8-9). Застосування зазначених методів у взаємозв'язку та взаємозалежності зумовило всебічність, повноту й об'єктивність отриманих наукових результатів. Вдалих вибір методів дослідження, аналіз і синтез наукової літератури, нормативно-правових актів та узагальнення отриманої інформації з

метою дослідження, що полягає у здійсненні комплексної науково-правової характеристики кримінальної відповідальності за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій (ст. 340 КК України) через встановлення її загальних засад в аспекті історико-правового, міжнародно-правового та порівняльно-правового вимірів, ознак складу цього кримінального правопорушення, основних проблемних питань кваліфікації та покарання; а також розробка пропозицій щодо удосконалення чинного кримінального законодавства України та практики його застосування, дозволили успішно розв'язати поставлені завдання, зокрема: охарактеризувати генезис становлення та розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій; розкрити міжнародно-правові засади свободи мирних зібрань та встановити особливості їх імплементації в національне законодавство України; з'ясувати властивості зарубіжного досвіду регламентації кримінальної відповідальності за подібні діяння; уточнити основні положення вчення про об'єкт кримінального правопорушення, у тому числі об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 340 КК України, через розкриття сутності та змісту суспільних відносин, які поставлені під охорону кримінального закону, та механізму заподіяння їм шкоди; встановити зміст і дати загальну характеристику суспільно небезпечного діяння та способу вчинення аналізованого кримінального правопорушення; навести ознаки суб'єкта кримінального правопорушення з відображенням їх кола, у тому числі повноважень спеціального суб'єкта; визначити особливості вини як ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 340 КК України; сформулювати актуальні теоретичні проблеми кваліфікації та покарання за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, та запропонувати шляхи їх вирішення; обґрунтувати конкретні пропозиції, спрямовані на вдосконалення чинної редакції ст. 340 КК України (с. 7-8).

У цілому необхідно підкреслити теоретичну послідовність та логічність подання матеріалу, цілісність його змісту, що дозволило авторці висвітлити основні аспекти досліджуваної теми, побудувати узгоджену систему аргументації та

Отримати достовірні наукові результати, які відображають власну авторську позицію. Робота, виконана А. А. Керопян, містить системний аналіз предмета дослідження.

З огляду на це можна констатувати, що достовірність отриманих результатів і обґрунтованість сформульованих пропозицій зумовлюються правильно обраним методологічним підходом до проведення дослідження, об'ємом і всебічністю вивчення нормативного, наукового й емпіричного матеріалу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першою у вітчизняній науці кримінального права комплексним дослідженням незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій (ст. 340 КК України) із вивченням усіх елементів складу цього кримінального правопорушення та проблем, пов'язаних із кваліфікацією й покаранням.

Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження А. А. Керопян дає підстави стверджувати, що в роботі удосконалено та дістали подальший розвиток раніше проаналізовані положення, а також сформульовано нові наукові тези, висновки й ідеї, які особисто запропоновані дисертанткою та надані нею до захисту.

Зокрема, у дисертації з'ясовано генезис вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, а також розглянуто в порівняльно-правовому аспекті положення законодавства окремих зарубіжних країн щодо кримінально-правової боротьби з подібними кримінальними правопорушеннями.

Дисертанткою запропоновано авторське визначення поняття «незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій»; аргументовано недоцільність виключення з диспозиції ст. 340 КК України терміна «незаконне» у зв'язку із сформульованим підходом щодо розуміння «перешкоджання» у широкому та вузькому значенні; та доведено, що аналізоване кримінальне правопорушення не може бути вчинене у формі бездіяльності.

З метою охоплення цим складом кримінального правопорушення ширшого

кола діянь, запропоновано вилучити з диспозиції статті перелік мирних заходів, з одночасним закріпленням замість нього більш узагальненого терміна «мирні зібрання».

Слушним є висновок авторки про те, що способом вчинення незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, окрім фізичного насильства, може бути і погроза застосування такого насильства.

На підставі проведеного аналізу суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 340 КК України (підрозд. 3.2), А. А. Керопян запропоновано визначення інтелектуальних і вольових ознак прямого умислу незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій.

Новою є висловлена позиція щодо необхідності доповнення санкції ст. 340 КК України додатковим покаранням у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

У дисертації удосконалено: визначення основного безпосереднього та додаткового факультативного об'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 340 КК України, через аналіз структури суспільних відносин, що їх становлять, та механізму заподіяння їм шкоди; наукові підходи, які характеризують специфіку ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, зокрема, доведено, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 340 КК України, у разі його вчинення як загальним, так і спеціальним суб'єктом, характеризується прямим умислом; класифікацію та систему ознак службової особи, як спеціального суб'єкта незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, із визначенням їх повноважень.

А також набули подальшого розвитку: висновки на підтримку позиції щодо перенесення досліджуваного складу кримінального правопорушення у розд. V Особливої частини КК України; висловлені в науковій літературі підходи щодо визначення видового та родового об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 340 КК України; аргументація щодо спростування позиції про

виключення з тексту диспозиції термінологічного звороту «перешкоджання організації», яка пов'язана з визначенням критерію розподілу перешкоджання організації та перешкоджання проведенню мирних зібрань; наукові позиції щодо проблем кваліфікації та покарання за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій.

Сформульовані авторкою наукові положення допомагають вирішити ряд важливих теоретичних і практичних проблем, є її особистим здобутком, характеризуються необхідним рівнем наукової новизни, що дозволяє кваліфікувати цю працю як завершене наукове самостійне дисертаційне дослідження на здобуття ступеня доктора філософії.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих автором працях. Усі основні наукові ідеї, положення та висновки дисертації повною мірою є апробованими, доступними широкій науковій спільноті. Результати наукового пошуку знайшли відображення у трьох наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких визначений Міністерством освіти і науки України (категорії «Б»), в одній статті, опублікованій у періодичному науковому виданні іноземної держави, а також трьох тезах доповідей на всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема «Сучасне суспільство і наука: актуальні дослідження молодих науковців» (м. Харків, 29 травня 2020 р.); «Юридична осінь 2020» (м. Харків, 23 листопада 2020 р.); «Конституційні засади кримінального права України» (м. Київ, 23 грудня 2021 р.).

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що авторські висновки та пропозиції можуть бути використані: у науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження проблеми кримінальної відповідальності за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій та інших кримінальних правопорушень, які посягають на політичні права та свободи; у правотворчій діяльності – для вдосконалення та розвитку чинного кримінального законодавства України; у правозастосуванні – під час здійснення кваліфікації діяння, яке підпадає під ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 340 КК України, та розмежування цього складу кримінального правопорушення з іншими;

У навчальному процесі – при викладанні курсу кримінального права України, спецкурсів, а також підготовці підручників, навчальних та навчально-методичних посібників, науково-практичних коментарів.

Оформлення дисертації. Дисертація Кєропян А. А. написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, оформлена відповідно до вимог і стандартів, які передбачені для такого виду досліджень, складається зі вступу, чотирьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 205 сторінок, із них основний текст викладено на 173 сторінках, список використаних джерел (238 найменувань) – на 26 сторінках, а також додатки – на 6 сторінках. Висновки, пропозиції та рекомендації дисертаційного дослідження викладено логічно та послідовно з огляду на ступінь їхньої наукової новизни. Авторський виклад наукових положень сприяє легкому сприйняттю та оцінці їхнього змісту, визначенню вкладу дисертантки у розвиток доктрини кримінального права.

Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності. Детальне ознайомлення із текстом дисертації та опублікованими працями за її темою надає можливість зробити висновок про відсутність ознак порушення авторкою вимог академічної доброчесності. В дисертаційній роботі і публікаціях здобувачки наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень та інших відомостей, а також надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерел інформації. В дисертаційній роботі А. А. Кєропян не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації та фальсифікації.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Водночас, як і при дослідженні будь-якої складної та нової проблематики, в зазначеному дисертаційному дослідженні містяться дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям наукової дискусії та напрямами подальшої розробки обраної теми.

1. Досить часто у роботі ми спостерігаємо використання термінів «мирні зібрання» та «масові заходи». Приміром, «за своїм юридичним змістом право, закріплене в ч. 1 ст. 39 Конституції України, дає можливість громадянам проводити різноманітні акції протесту (масові заходи, мирні зібрання), які здійснюються у

формі «зборів», «мітингів», «походів» і «демонстрацій» (с. 88) або на с. 79 авторка зазначає, що «звернення до суду відповідними органами виконавчої влади або місцевого самоврядування з позовом про обмеження реалізації конституційного права громадян на мирні зібрання, усвідомлюючи незаконність своїх дій та прагнучи припинити масові заходи і вільне вираження громадянами під час зборів, мітингів та демонстрацій своїх поглядів і переконань». Проте, не зустрічаємо у дисертації тлумачення цих правових категорій, встановлення їх суттєвих ознак, за якими можна було б здійснити їх відмежування та відокремлення.

2. Вважаємо, що під час здійснення дослідження щодо кримінальної відповідальності за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій необхідно приділити увагу питанню вдосконалення проєкту нового Кримінального кодексу України, робота над яким триває вже декілька років. Робоча група з питань розвитку кримінального права в основному завершила обговорення та оновлення Загальної та Особливої частин нового Кодексу, а текст проєкту опублікований для громадського обговорення станом на 10 січня 2024 року. Висвітлення цього питання мало б досить релевантний та актуальний характер.

3. У підрозділі 2.2 дисертантка зазначає, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 340 КК України, не може бути вчинене у формі бездіяльності, аргументуючи це тим, що стаття 39 Конституції України встановлює необхідність щодо завчасного сповіщення органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій, тобто ці органи не мають повноважень надавати свого дозволу щодо цього або іншого питання. З огляду на це службова особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за ст. 340 КК України, якщо вона свідомо ігнорує завчасне сповіщення організатора мирного зібрання про намір щодо його проведення, таке діяння не підпадає під ознаки здійснення перешкоджання.

Відомо, що для настання кримінальної відповідальності за бездіяльність необхідні дві обов'язкові умови: 1) наявність в особи юридичного обов'язку в конкретній ситуації діяти певним чином; 2) наявність у неї об'єктивної можливості виконати свій обов'язок. Ці умови є взаємодоповнюваними. У контексті

забезпечення права на свободу мирних зібрань, суб'єкти владних повноважень, мають обов'язки щодо гарантування та створення умов для реалізації цього права. Відтак, ненадання службовою особою приміщення для проведення зборів з метою недопущення їх проведення може розглядатися як вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 340 КК України. Тому на нашу думку, такий підхід значно звужує коло діянь, за вчинення яких особу можна притягнути до кримінальної відповідальності.

4. Недостатньо повно здійснено порівняльно-правову характеристику кримінальної відповідальності за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій за кримінальним законодавством України та окремих зарубіжних країн, зокрема, не встановлено та не аргументовано, які саме положення зарубіжного законодавства та ознаки такого кримінального правопорушення можуть бути враховані у процесі вдосконалення чинної редакції статті 340 КК України. Більше того, дисертантка сфокусувалася на аналізі саме диспозицій аналогічних за змістом норм, не приділивши увагу санкціям.

Висловлені зауваження переважно спрямовані на уточнення пропозицій авторки і виявлення дискусійних питань, не торкаються концептуальних положень дисертації, а тому не впливають на її загальну високу позитивну оцінку, теоретичне і практичне значення отриманих в ній результатів і не применшують у цілому її високий науковий рівень. Висновки й наукові положення, які містяться в дисертації, характеризуються єдністю змісту і свідчать про особистий вклад дисертантки в науку кримінального права.

Загальний висновок. За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів, а також за змістом, кількістю, обсягом публікацій і повнотою опублікованих дисертанткою матеріалів дисертаційна робота Керопян Анни Арменівни на тему «Кримінальна відповідальність за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора

філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

На підставі викладеного, вважаю, що представлена до захисту дисертація є завершеною науковою працею, що містить нові науково обґрунтовані результати, які у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки кримінального права, а її авторка Керопян Анна Арменівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –

**Професор кафедри адміністративного і кримінального
права юридичного факультету Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара**

доктор юридичних наук, доцент

Євгенія КОБРУСЕВА

**Проректор з наукової роботи
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара,**

кандидат біологічних наук, доцент

Олег МАРЕНКОВ